

HARMATH DOMOKOS.

Derék barátunk, kinek országszerte ismert nevét cikkünk fölébe irtuk, Gyeke nevü helységben (Kolozs megye) született 1843. év augusztus 28-án. Tanulmányait Szamosújvártt végezte. A mostoha anyagi körülmények meggátolták ugyan abban, hogy felsőbb kiképeztetésben is részesüljön; de vas-szorgalma és éles felfogása lehetővé tették, hogy mint öntanult (autodidact) fölemelkedhessék arra a szellemi színvonalra, melyre a hozzá hasonló körülmények közt élő egyének közül vajmi kevesen jutottak.

Alig van ma az országban hírlap, mely ne szívesen nyitna tért magvas, lelkes hangon irt cikkeinek, melyek főként a tisztviselők fizetés-javításának magasabb célját szolgálják. Több mint százra megy már a száma e tárgy-

ban írott czikkeinek, nem számítva ehhez röpiratait és beszédeit, melyeket a budapesti országos kongresszuson és vidéki körök gyűlésein mondott s melyek mindenütt nagy hatást keltettek . . .

Nem a helyköri hazafiság (local patriotismus) és nem az a körülmény iratja velünk e sorokat, hogy Harmath Domokos örmény és barátunk, hanem az elismerésnek és az őszinte rokonszenvnek ama önként való jelentkezése, melyet a sajtóban az ő személye iránt megnyilvánulni látunk.

A Budapesten megjelenő „Állami Tisztviselők Lapja,“ e díszes kar legelőkelőbb közlönye már régebben bemutatta olvasóinak Harmath Domokos arczképét s e sorokat fűzte hozzá:

„Harmath Domokos, a tordaiak intéző bizottsága elnökének arczképét mutatjuk be lapunk mai számában. A mult évben Tordán keletkezett tisztviselői morgalom megpendítője, később lelkes harczoza tudvalevőleg Harmath Domokos volt, a ki irásban és szóval buzdította kartársainkat az összetartásra és ma is kitünő tollával, úgy is, mint lapunk munkatársa, buzgalommal és lelkesedéssel szolgálja közös ügyünket. Minden szabad perczét kartársai ügyének szenteli és bátran mondhatjuk, hogy ha volt része a nagyarányú mozgalom megindításában, része kell hogy legyen a mi szeretetünkben, a mi becsülésünkben is. A mozgalom központi vezetősége és lapunk szerkesztője tanúságot tehet arról az önfeláldozó munkásságról, melyet Harmath Domokos kartársunk a nagy cél érdekében ez idő szerint is állandóan kifejt. Kivánjuk a hazai tisztviselőkarnak, hogy a vidék sok helyén ilyen buzgó elnök álljon az intéző bizottságok élén, akkor nem kellene félnünk attól, hogy egyes bizottságok akkor is tétlenül várják a mozgalom lefolyását, a midőn közreműködésükre még oly nagy szükség van.“

Nem indokolatlan tehát, ha az „Armenia“ is bemutatja olvasóinak az örménység e kiváló fiát.

Hisz élénk emlékezetében lehet ő városunk polgárságának lelkében, midőn itt lakott s minden kulturális és művészeti mozgalmainkban oly élénk részt vett.

A művészet pártolása körül kifejtett tevékenységéről sokat beszélhetnének Kézdivásárhely, Sepsi-Szent-György és Torda városok annalesai, hol műkedvelő-társulatokat szervezett; maga is játszott többször nejevel együtt, ki szintén örmény származású (Vertán József) s igen művelt nő, és a kiről nem lesz érdektelen megemlíteni, hogy oly híres szavaló volt, hogy Sepsi-Szent-Györgyön egy alkalommal Jókai Mór egy költeményének elszavalása után elragadtatással kitüntető elismerésben részesítette.

Kérdezze meg bárki a régebbi vidéki színigazgatókat: Váradyt, Bényei Pistát, Egry Kálmánt, Nyékyt és még néhányat, hogy mit mondanak Harmath Domokosról, a vidéki színészet áldozatkész pátronusáról? ki mindig önzetlenül segítette, támogatta, bátorította s bizony sokszor a sárból is kihuzta őket.

E. Kovács Gyula ezen szavakat írta arczképének azon példányára, melyet Harmathnak adott: „Hü sé ge s men tor om nak, Harmath Domokos nak.“ Jókai Mór is megtisztelte arczképével a művészet iránt tanusított lelkesedéseért . . .

Ezeken kívül a jogi szakirodalomban is maradandó becsü művet alkotott a „Telekkönyvi Kalauz“ című munkájával, mely úttörő munka volt e téren (két kiadást ért); mert a nehézkes és bonyolult telekkönyvi rendtartást világos, könnyed stylusban: kérdésekben és feleletekben tárgyalja. Több cikket írt a „Jog tudományi Köz lö ny be“ és a „Te le k kö ny v“ című szaklapba s mind e sokoldalú elfoglaltsága mellett hivatali teendőit oly odaadó ügybuzgalommal és szakértelemmel látja el, hogy minden pályázat nélkül lett előléptetve telekkönyvvezetővé.

Patriarchális boldog családi életet él, (fia járásbíró, leánya tanítónő, városunkban is ismert kiváló drámai műkedvelő volt) s Tordán közszeretetnek örvend.

Hiszem, hogy olvasóink szívesen látják őt lapunk első oldalán.

Sz. K.

Ezen érdekes életrajz kiegészítéseül itt közzé teszszük még a következő hivatalos jegyzőkönyvet.

Jegyzőkönyv. Felvétellett Tordán 1904. évi január hó 26-án az állami tisztviselők országos egyesületének tordai (vidéki) köre által tartott rendes közgyűléséről.

Jelen voltak: Solymossy Miklós, Harmath Domokos, Ercsényi Béla, Straczinger Emil, Hosszú Béla, Ságercz Ferencz, Dozsa Ferencz, Szarka Jenő, Álács Zoltán, Sándor Ákos, Kovács Károly, Dénes Antal, Körmendy Oszkár, Benedek Jenő, Téglás István, Jakabos Mihály, Berecsényi Gusztáv, Novák Miklós, Frendel Balázs, Gulyás Albert, Vaszlieff György, Vincze Béla, Hammer Jenő, Fejér György, Fülöp Sándor, Szeidelhofer Ferencz, Dr. Kovács Rudolf

Elnök Solymossy Miklós az ülést megnyitván rövid visszatekintésben ismerteti a kör megalakulását, munkásságát s az elért eredményeket s kiemeli, hogy az elért eredményekért a főérdem Harmath Domokos társelnököt illeti s indítványozza, hogy kifejtett munkásságáért és fáradásaiért Harmathnak jegyzőkönyvi köszönet szavazzassék.

A közgyűlés egyhangúlag elfogadja az indítványt s Harmath Domokosnak fáradhatatlan munkásságáért jegyzőkönyvi köszönetet szavaz.

Ezután Téglás István tanfelügyelő meleg hangon méltatván Harmath Domokosnak, mint a mozgalom kezdeményezője- és fáradhatatlan vezetőjének érdemeit, a következő pótdíjindítványt teszi:

Harmath Domokos iránt való megtiszteltetés érdekében mondja ki a közgyűlés, hogy a tisztviselők fizetésjavítása ügyének előmozdításáért hálájának és elismerésének méltó módon óhajt kifejezést adni; de miután úgy a munka, mint annak áldása az egész ország tisztviselőire kiterjedt, a hála és elismerés kifejezéséhez nemcsak a tordai, hanem az ország összes tisztviselőinek joga lévén, óhajtja, hogy ezen ügyben az ország összes tisztviselői megkerestessenek és miután a hála és elismerés méltó módon leendő kifejezése némi anyagi áldozatot is igényel, indítványozom, hogy mindazon tisztviselők, kik a XI. X. és IX. fizetési osztályokba tartoznak, ezen célra legalább egy (1) koro-

nával, a magasabb fizetésű tisztviselők legalább két-két koronával járuljanak. *)

A további teendők felől a közgyűlés az eredmény szerint később fog határozni. Indítványozom továbbá, hogy ezen ügy tovább vezetése és intézése céljából a közgyűlés helyi bizottságot alakítson. A helyi bizottság elnökéül Sándor Ákost, jegyzőjéül Novák Miklóst, pénztárnokul Veres Ferencz, a bizottság rendes tagjaiul Álács Zoltán, Dozsa Ferencz, Ercsényi Béla, Straczinger Emil, Téglás István urakat ajánlom.

A közgyűlés egyhangúlag elfogadja.

Indítványok rendén Ercsényi Béla társelnök ismerteti a Harmath Domokos társelnök által szerkesztett, a jegyzőkönyvhöz csatolt emlékiratot s kéri, hogy a közgyűlés azt tegye magáévá s küldje meg az országos központnak, hogy az a közgyűlésen tárgyalja s küldje meg továbbá az összes vidéki köröknek, a központ választmányi tagjainak, azon képviselőknek, a kik a tisztviselők fizetésrendezése iránt érdeklődést tanusítottak és a napi sajtónak.

Dozsa Ferencz indítványozza, hogy az emlékirat nyomtatási és szétküldési költségeit a kör saját pénztárából fedezze.

A közgyűlés elvileg elfogadja az emlékiratot s annak elküldésével az elnökséget bizza meg azzal, hogy úgy az emlékirat nyomtatási, valamint szétküldési költségét a kör saját pénztárából fedezi.

A jegyzőkönyv berekesztetett és aláíratott.

K. m. fent.

Solyosi Miklós m. p.

köri elnök.

Jakabos Mihály m. p.

köri jegyző.

*) Midőn közzé tesszük ezt a méltányos határozatot, egyúttal kijelentjük, hogy édes örömet alávétjük magunkat a derék határozatnak. Mi még február 22-én beküldöttük a két koronát s reméljük, hogy az állami tisztviselői karnak minden egyes tagja, mihelyt értesül ezen határozatról, rögtön beküldi egy, illetőleg két koronáját.
Szerk.

Mindenkiért.

Te vagy mindenkinek bizalma,
Feléd eseng a hő ima:
— Árvák vagyunk, ne hagyj magunkra,
Légy pártfogónk, Szűz-Mária!

Nyujts gyógyírt a nehéz betegnek,
Enyhítsd a szegény nyomorát;
Tápláld a kik kéregetnek,
Kik bizalommal néznek rád.

Hozzád sohajt a rab sirása,
Nyugodtan tűr a szenvedő;
Zokog, kit tép a bűnök árja . . .
Te vagy a legnagyobb erő!

Terjessz följök pártfogásod
Veresd az életuton át,
S ha itt megszűnik vándorlások
Szerez nekik mennyet, hazát!

FAUSTINUS.

SZÁNTUCHD ÖRMÉNY HERCZEGNŐ.

Szomorújáték öt felvonásban.

Therzián Tamás örmény eredetijéből fordította :

VOITH ANTAL tanárjelölt.

Első közlemény.

SZEMÉLYEK:

Szánádrug örmény király.

Váhrám hírnök.

Szántuchd, a király leánya.

Ármok pogány főpap.

Eruánt, az örmény hadsereg fővezére.

Chor hohér.

Szent-Tadé apostol.

Nép és katonák.

Sávárs udvari nemes.

Színhely: Szánádrug királyi palotája; az V-ik felvonás börtönben, majd a sávársáni mezőn történik.

Első felvonás.

Első jelenet

Szánádrug, Tadé, Sávárs, Eruánt.

Tadé. Igen, Ő az igaz Isten, oh király! Csak Ő az egyedüli Isten. Ez a világ, mely a csodák ezreivel van felékesítve, semmi az Ő szemei előtt; számára a semmi-ség szebb alkotásokkal van tele. Ő mondá: legyen! és meglett minden. Minden az Ő létét hirdeti. Míg a forogtegek, melyek között Ő méltóságteljesen lépdegél, és a villámok, melyek az Ő tekintetére sújtanak, az Ő hatalmát dicsöítik; míg a dühöngő tengerek, melyek hatalmas Teremtőjüket oly hüen tükrözik vissza, s melyek örvöngő dühét az Ő haragján kívül misem fékezheti, az Ő hatalmát magasztalják: addig az Ő szeretetét hirdeti a reggeli zephyr, mely gyöngéd szárnyaival mintha a virágok könyeit törölné; az Ő szeretetét zengik a magukra hagyott kis madárfiak, melyek ösztönszerűleg emelik fészükéből ég felé szemeiket; az Ő szeretetét hirdeti továbbá az ég terjedelmes boltozatán bolygó Nap, mely sugarait a Magasságbeli trónja felé irányítva, mintegy az Ő parancsára váraкоzik.

Szánádrug. Hát hol észlelhetők a te istened nyomdokai?

Tadé. Épen a te istened romjain. Ő az örökkévalóság felhői között elrejtözve, a mindenségben függesztette fel igazságossága mérlegét; ott vannak a koronák és királyságok; az Ő bölcs keze vezeti az igazság titokzatos

útjain a kevély halandót, a ki nem tudja, hogy ő csak eszköz egy hatalmas Urnak kezében, egy kard, mely villog, fenyeget, sebesít, s végre az általa készített romokon tör meg. Az Ő keze emeli az embert rendeltetése és célja tetőpontjára... S míg az egész világ büszkén fordul ez örök lényhez, addig a ti pogány isteneitek gögös szobrai megdőlnek, összeomlanak, mint a sűrű felhő, mely csendes időben összehalmozodik s homályos tömegével a napot is eltakarja, de a szél fuvására széteszlik... Hol van Babylon? Hová lett Ninive? mivé lettek erős váraid? mily csend uralg a te utcáidon!.. hajdani dicsőséged is ott fekszik néma romjaidon... Oda, oh király! oda siess tanulni te is, oh nép! Elmond nektek mindent az a néma csend; s ama romokban heverő várak inkább megrémítenek, mintha azokat, fennállva, sok ezer vitéz védené! Tekintsétek azokat a romokat! egy istenség járta át azokat; olvassátok csak el, mit irt a Mindenható uja ama romba dőlt falakra: . . . „Semmiség“.

Eruánt. Valóban, szép és magasztos eszmék!

Szánádrug. Hogy lehet az, hogy egy emberek által oly becstelen módon keresztrefeszített Isten annyi csodát műveljen?

Tadé. Te becstelennek tartod, meghalni az emberiségért?! A mindenség, telve gonosszággal, a pusztulás és enyészet örvényéhez jutott, az isteni igazságosság kardja fenyegeté az égboltot, midőn hirtelen e szózat hallatszék: „Megállj! Én halok meg mindnyájokért!“ Így szólva, — oh kimondhatatlan szeretet: — egy Isten hagyta el mennyei dicsőségét, s lett emberré... Egy Isten halt meg mindnyájunkért; a rémítő örvényt, mely az Istenség és semmiség között van, a szeretet tölti be. . . .

Eruánt. Mikor a keresztényeket hallom eszméiket kifejezni, kész vagyok őket vagy eszteleneknek vagy isteneknek tartani.

Tadé. Ki tudná egy keresztény szív érzelmeit leírni? Az csekélynek tartja Isten iránti szeretetből egy földi élet fölláldozását.

Szánádrug. Ha a szeretet vallásának nevezed azt, a mi vért és halált hirdet, mennyivel inkább illeti meg e

név akkor a mi vallásunkat, mely gyönyörrel és kéjjel van egybekötve. Szép szeretet, hogy a hajadon szüz vérében hervaszsa el ifjúsága rózsáit! Szép szeretet, hogy az ifjú, ki majd egykor talán hazáját védené meg, sírba temesse szép reményeit!

Tadé. A keresztény előtt a sír: a halhatatlanság ajtaja.

Szánádrug. Már sokakat küldtem én a halhatatlanság ama ajtaján át a másvilágra; de a ti átkozott vallástok a százfejű szörnyhöz hasonlít, melynek fejeit valahányszor levágták, mindannyiszor újra nőttek. Ah! tudnám csak gyökerét megtalálni; saját kezeimmel tépném azt ki.

Tadé. Vigyázz, mert Ő hallja szavaidat!

Szánádrug. Igen, elpusztul előttem a te Istened; még nyoma sem marad a földön; én magam fogom az ő templomait lábaimmal összetiporni! S míg Szánádrug csak élni fog, s hatalmas keze remegésben tartja a világot, mindaddig nem fog menhelyet találni a te Istened a földön; nem más dicséneket, mint követőinek panaszos sóhajait és zokogásait fogja hallani, melyeket majd én fogok elfojtani. De ha ki is ragadja a mostoha sors kezeimből a világot, s neki juttatja, akkor is csak pusztá romokat és omladékokat fog benne találni, melyek között szomorú lángok fognak világítani.

Tadé. Szentebb és sérthetlenebb oltára, kellemesebb illatú tömjéne van a mi Istenünknek, a mit te nem ragadhatsz el: szívünk és könnyeink azok. Üss, ölj meg; utolsó sóhajunk is csak imaként a te lelki üdvödért fog Ő hozzá jutni. De tudd meg, bármennyire végetlen is az Ő türelme, ha Ő egykor majd haragosan fog trónjáról fölkelni, az egek is megrendülnek az Ő pillantására; s míg te rémülten fogsz előle menekülni, isszonyú csapások fogják fejedet sújtani, s minden lépted elé újabb és újabb örvények fognak nyilni. Oh király! most szük neked e világ, ... s mégis nemsokára egész dicsőségeddel, csak néhány arasznyi földdel is meg kell elégedned.

Szánádrug. Igen, vagy némán a föld alatt, vagy uralkodó az egész föld felett! Gyermeki buzgalommal eltelve keltem föl én egykor, Tadé! Mint az erdők a szélvész előtt, úgy hajlongtak előttem a nemzetek. Fölserdülvén,

az én lábaim csak taposták az ellenséget; véres kardomon e szó volt írva: „Szabadság. . .“ Az a kard eltörtött kezeim között, de bátor szívem még most is megvan. Mint ifjú, a világgal küzdöttem meg, s azt legyőztem; most öreg vagyok, s egy isten hí a küzdőterre. Lássuk, kié lesz a győzelem?! (Távoznak.)

Második jelenet.

Szántuchd és Tadé.

Tadé. Mily kiengesztelhetetlen gyűlöletet táplál szívében atyád a mi vallásunk iránt!

Szántuchd. Keserű emlékeket idézesz föl lelkemben e gondolattal. De te, szent férfiú, újítsd föl ismét annak a szent vallásnak jellegét, miáltal lelkem oly édes vigaszt nyerhet.

Tadé. Ha vigaszt kívánsz, fordulj Hozzá; a keresztény minden bánatát a keresztfa alá helyezi; hiszen ő maga szólít oda mindenkit, a ki földi bajok és nyomorok terhe alatt nyög.

Szántuchd. Mily édes a világ gondjaitól megszabadulva, ily óhajtott utakon járni! Mily édes fősóhajtani Ahhoz, a kinél sóhajaid viszhangra találnak! Ah, beh jól esik Isten előtt imádkozni, a ki maga is könyeket hullatott! . . .

Tadé. Az, ki magába vonulva és földi bajain gondolkodva, nem gondolt arra, hogy Istene előtt könyeket hullasson, az olyan még nem tudja: mi az igazi boldogság?! Gyöngéd szeretettel, mint a madár fiain, úgy örködik Ő a mi lelkünk fölött.

Szántuchd. Ah, mennyire fog akkor szánakozni egy ifjú leányon, a ki a szenvedések tengerében uszik. Mondd meg: haladhatok-e én is azon szép ösvényeken, melyeket szívem elé tártál?

Tadé. Az ő keble nyítván áll mindig, bárkinek befogadására.

Szántuchd. Ah Uram, világosítsd meg elmémet; s ha lelked, mely e pillanatban az egész mindenséget körülveszi, mellettem is áll: meghallja sóhajtozásaimat és megismeri szívem dobbanásait. . . Ah, te ismered szomorúságaimat, melyeket nyelvem kifejezni nem képes.

Tadé. Bátoródjál gyöngé szüz, bizzál az Ő jóságában!

Szántuchd. Mindennap látom a kegyetlenül halálra ítelt keresztényeket; és én, minthogy nem segíthetek rajtok, mint szomorú börtönben, úgy élek e fényes palotában. S mikor könyektől kifáradt szemhéjaim önkényt bezárulnak, boldogult lelkek árnyai jelennek meg álmomban, kik hófehér köntösben, mosolyogva sugják füleimbe: „Jöjj velünk!”

Tadé. Békével türni, rendkívüli érzéssel szeretni az emberiséget: — ime, mit az én imádott Istenem parancsol!

Szántuchd. Szeretni!.. Ah, hallgass meg, szent atya! Nem tudod, mily forró emlékeket keltesz fel e szóval lelkemben.

Tadé. Közeleg valaki, még meghallja beszédünket; távozzunk!... (Elmennek.)

Harmadik jelenet.

Eruánt.

Eruánt. Könybe lábadt szemekkel távozott előlem az a szép angyal... Ah, be jól esik nekem arra a helyre lépni, a hová ő lép! Mily édes nekem színi ezt a levegőt, melyet ő szi! Az ő jelenlétében nem képes nyelvem egy szót is kiejteni, szemeim nem mernek az övéi közé nézni, mintha csak valami külső hatalom tartana vissza. Itt pihen a drága angyal képe, keblemen.. Ah, mily jól esik hallani, mint fohászkodik ez új vallásoméért, igen, Szántuchd vallása az enyém is. De mit beszélek? Ne haragudjatok, oh istenek!... A szeretet szállta meg elmémet... De micsoda? ha a szeretetet imádom, nem titeket imádlak-e mindig, más név alatt? Mert ha istenek vagytok, szeretetnek is kell lennetek! ha nem vagytok szeretet, istenek sem vagytok. Ugyan ki önté bele a természetbe ama sükségszerüségét, hogy sziv a sziven pihenjen? Ki ébresztette fel a szivben a szerelem tüzét, melyet minél inkább élesztenek, annál többet kíván. De lehet, hogy e világ csak a vágyak létesülésének, s nem egyuttal azok teljesülésének is helye; lehet hogy a bölcsötől a sírig terjedő idő nem elég hosszú a szerelemre.... Lehet, hogy az istenek azért gondolták ki az árnyakat, hogy az ember, — mint a gyermek, ki elcsábitva a tarka pillangótól, utána szalad s üldözése közben

elfáradva, eltéved, — úgy fusson azok után, míg végre a halál hirtelenül örvényébe hurczolja... Mily hibája a semmiségnek, oh istenek, hogy érezte szükségét egy lénynek, s e szükségnek eleget tenni nem tudott... De nem az ember csalja meg önmagát; nem, e siralomvölgyben, e mindig háborgó oceánban, melynek partjain meredek sziklák emelkednek, az istenek adtak az embernek elragadó, virágokkal koszorúzott lantot, melylyel önmagát ámitsa. S e lant: az emberi szív, melynek minden egyes szenvedélyét annak egy-egy húrja képezi; e lant varázshangjaitól ámitva él az ember. Mi az emberiség? Fájdalom! Virágokkal ékített áldozat, melyet megégetnek az oltáron és felajánlanak... S mi ez az oltár? Egy sír! Sír, melynek örvénye oly mély, mint az örökkévalóság! Ah, vajha csak egy pillanatra is fölnyitná valaki előttem a jövő sötét fátyolát, s tudhatnám, mit határoztak az egek számomra! Oh, ti irgalmas istenek, kik ismeritek szívem aggodalmait és kétségeit, mondjátok, a szeretet könyei sem elegendők azon végzetes ítéletek eltörlésére, melyeket egykor igazságosságtok az ember fejére hozott?!

Negyedik jelenet.

Sávárs és Eruánt.

Sávárs. Feledd barátom keserveidet s ne szaggasd önkényt szíved vérző sebét; a fájdalmak is majd elmulnak idővel.

Eruánt. Az én bánatim csak életemmel együtt szünek meg.

Sávárs. Nagy az istenek hatalma s a mit gyarló emberek nem is remélhetünk, megteszik öök; nem ismeri az ember az ö utait. Az ember azáltal, hogy a jövő fátyolát fölemelni akarja, gyakran újabb, eddig nem várt keserőségeket szerez magának.

Eruánt. Vajha félelmeim meghiusulnának, a mint füstbe mentek eddigi reményeim is! Azt hittem, hogy a szerelem boldogítani fog, de mint látom, örvények nyílnak virágos útjai alatt. Többé már nem titkolhatom! Föl-

tárom előtted, barátom, titkaimat; hátha szívem a tiedben viszhangra talál és megvigasztalódik. Beleszerettem, — ah nem mondhatom ki e nevet, szívem megháborodik! — Szántuchdba.

Sávárs. Szántuchdba, Örményország királynőjébe?... Szeretetreméltó személy, valóban!... De mint is vert gyökeret szivedben e szerelem?

Eruánt. Mikor az alánok elleni háborúból visszatértem, tudod, hogy a sors nekem juttatta a győzelem dicsőségét... Visszaállítva Szánádrug ingadozó trónját, véres kardomat lábai elé tenni siettem s ő ezért babékoszorúval akart engem megjutalmazni. Már egybegyűltek a hercegek, hadvezérek, katonák és a nép, midőn Szánádrug megjelent királyi trónján. Ott volt Szántuchd, az a kedves angyal is, mint istennő ült atyja mellett és emelte az örmény trón dicsőségét; az a tizenhat év, mely őt látta, mintegy a szeretet emlékéül, egy-egy rózsát hagyott homlokán. Atyja meghagyásából kezébe vette az aranykoszorút s édes mosolylyal nyújtotta át nekem... Ti tudjátok, oh csillagok, mennyivel több örömet okozott nekem az a mosoly, mint éppen maga a koszorú!... Egészen meghatottan pillantottam arczára s szemeink összetalálkoztak. Egyrésről „A haza érdemes megmentője“-nek nevezett a király, másrésről „A diadal fejé“-nek szólított a hadsereg, míg a nép harsány „Éljen“-ekkel töltötte be a levegőt... Én mozdulatlan álltam Szántuchdom előtt, s mind e hangok füleimhez érve, épen olyan hatást gyakoroltak, mint valamely égi álmokban elragadott lélekre a föld néma, távoli hangjai.

Sávárs. Legyen kegyes a szerelem istennője óhajaid teljesülésében.

Eruánt. Fájdalmas nyugtalankodások közt inog lelkem. Majd örömmel képzelem őt karjaim közt; és örültségemben úgy képzelem, mintha elbeszélve neki mult keserveimet és bánatomat, azokra úgy tekintek vissza, mint a vihartól megszabadult hajós a még dühöngő tengerre. Majd azt hiszem, hogy elutasít magától; olyankor csak egy sírt kérek az égtől, hova magam és fájdalmaimat eltemessem;

sírt, melyre Szántuchd, talán megkönyörülve rajtam, könyeket hullat.

Sávárs. Sohase vond kétségbe az istenek jóságát! Nagy az ő hatalmuk, a boldogtalan halandó fohászaiz tüzes szárnyakon hatolnak a csillagos úton át Jupiter,¹⁾ az istenek istene zsámolyához, ki gyakran a gyarló emberre fordítva kegyes szemeit, a fájdalmak örvényéből a boldogság trónjára emeli.

Eruánt. Miként vigasztalódjam ily reményekkel, oh vitéz Sávárs?! Én, a ki magam voltam szemtanúja egy rettenetes eseménynek! Hallgass meg: Egy este leültem sanyarúságaimon elmélkedni; a gyönyörű esti fényben úgy látszott, mintha Diána²⁾ istennő a szent erdők széleitől, a felhőkre ezüst lepelt terítve, magának trónust készítené; a patakok hullámról-hullámra hengergetve a hold képét, mintha dicsénekeket akartak volna zengedezni az ő tisztelétére. E tündöklő és ingadozó fény, paloták, templomok csillogó boltozatain is ragyogott. Szemeimet Szánádrug palotája felé irányítottam. Oh csodálatos látvány! Szántuchd kezére támasztva homlokát, ott ült az ablaknál. Ah, megzavarodott elmémnek úgy tetszett, mintha az ő tekintete, s nem a hold öntötte a természetbe ama csendes és édes nyugalmat; szemeiből gyöngyként hulló könyei öntözték mereven arcját; buzgó fohászok törtek ki szívéből, s homloka oly sápadt és búskomor volt, hogy akár egy angyalt is könyekre fakasztott volna. . . De vérem hirtelen megfagyott ereimben: idegen, ismeretlen képet vett elé kebléből, mely a keresztény vallás Istenéhez hasonlított, melyet gyakran, ég felé emelvén gyöngéd tekintetét, forró csókokkal halmozott el.

Sávárs. Remegéssel töltötték el szavaid lelkemet, oh vitéz Eruánt! Vajjon nem lett-e Szántuchd keresztény? Ilyen gondolat remegtet. . . De sokszor látom az öreg Tadét, a ki hirdeti ez új tant, és Szántuchdot, a ki rajongással hallgatja: de te, Eruánt, nem értekezhetnél-e valamikép vele?

¹⁾ Az eredeti szövegben: Áramázt.

²⁾ Örményül: Ánáhid.

Eruánt. Nem lehet, s nem is akarok. Ő, kinek lelkemet megvigasztalni kellene, még inkább megszorítana. Talán együtt élni teremtettünk: egy nem ismert kéz egyesítette szívünket. De keserű kétségek zavarják lelkemet. Ezután már csak az ő elfeledése szolgálhat gyógyszerül. De mit tegyek? Hova menjek? Bárhova is menjek, eltűnik szemeim elől a természet, s az ő mosolygó, vakító képe jelenik meg előttem. Hiába igyekszem a remények álmaival betölteni azt az örvényt, melyet lelkemben érzek; egy titkos hang ismétli folyton szívemben: „Szántuchd, Szántuchd.“

Sávárs. Kérd az egeket és Szántuchd tied leszen.

Eruánt. Ah, beh boldog lennék vele; még az ég is féltékeny lenne reám! Ő királynő; én pedig alattvalóinak egyike. Ah, vajha a világ összes koronái hatalmamban lennének, hogy azokat lábaihoz téve, azt mondhatnám: „Fogadd, Szántuchdom, mindezeket, s viszonzásúl add nekem szivedet.“ De te Sávárs, ne vedd meg barátod kérését, és ne igyekezzél hasztalanul ellentmondani. A keserű sors véste homlokomra e szót: „szeretni;“ és ezáltal nekem sírt készített. Hadd hát teljesüljön balsorsom! Az alánok elleni háborúnk épen alkalmas. Az istenek, a kik megtagadják tőlem e földi élet örömeinek élvezését, most megmutatják nekem az utat, melyen azoktól megszabaduljak. Megyek hát harczolok;... meghalok. De mikor megszűnik keringeni ereimben a vér, és szívem többé nem dobog: midőn ajkaim annyira elgyengülnek, hogy még Szántuchd nevét sem tudom kiejteni; ah, menj el akkor Sávárs, barátságunk nevében, e megtestesült angyalhoz, s fejezd ki előtte íránta érzett szerelmemet. Mondd meg neki, hogy bár ártatlanul, de ő halálom okozója. Ah, legalább egy könnycseppet jönné hullatni síromra. (El.)

Ötödik jelenet.

Sávárs. Boldogtalan ifjú! Ime szenvedélyes szerelem uralja egész szívét; még a várható reményeket sem látja. Én szívesen leszek azon, hogy minden terve sikerüljön, de kétségbeesésének okát nem értem. Már lágelméjeért szereti őt a király. Fiatal kora, ritka tulajdonságai elegendők,

hogy őt mindenki előtt kedveltté tegyék. Kivált, ha meghallja a király Szántuchd szives vonzalmát ez új vallásfelekezet iránt, távolról sem fogja egybekelésüket ellenezni, sőt inkább siettetni fogja. Megyek hát, fölkeresem. . . . Csekély minden fáradság, mit ember barátjaiért tesz.

A LEMBERGI ÖRMÉNY KATH. ÉRSEKI SZÉKESEGYHÁZ.

A régi magyaroktól a lengyel Lywow után Ilyvónak nevezett Leopolis vagy Lemberg egyik legérdekesebb pontja az úgynevezett örmény városrész. Ez mind maig megőrizte ódon jellegét; a sok átalakítás és újítás sem tudta róla letörülni: régi rozsdás színezetét. Pompásan faragott örmény stílusú ajtószemöldökök, köfaragásokkal díszes kapúbálványok, széles ívezetű pitvarboltozatok, kovácsolt vasból való csinos rácsok, sajtyszerű alakú családi czimerek s más efféle kötik le a megfigyelő idegen utas érdeklődését; de mindezek már pusztulóban lévén, nem-sokára egyedül az örmény érseki székesegyház fogja e városrészt a maga különlegességében jellemezni.

A templom kicsiny, egyszerű és lesüppedt, de az idők folyamán szenvedett sok átépítés mellett is még mindig meglátszik rajta, hogy Lemberg egyik ledrégibb imaháza. Építése idejéül a hagyomány Nagy-Kázmér korát tartja s alkotója aligha nem a XIV. század vége felé élt Doring volt. Magán a templomon nem sok történelmi vagy művészeti érdekesség van, de egész környezetével, a melyhez az egész örmény feliratos sirkölapokkal kirakott kis udvarok, a keresztfolyosó, a bejáró torony, az érseki palotához és az úgynevezett örmény bankba (a papság vezetése alatt állott zálogházba) vivő bolt-hajtások, végül a szomszédos örmény apáca-kolostor tartoznak; az az egész épülecsoport így együttvéve igen hangulatos képpé alakul, mely Lemberg multját ismerőnek szemében a monda és történelem csillogó fátyolával bevonva tűnik fel, de az elfogulatlan idegen sem lehet ér-

zéketlen a saját szerű ódon érdekességü és meglepően különös hajdankori emlékek vonzó bája iránt. Mindezek fölött kiemelkedő, hatalmas jelkép az örmény főtemplom. Az Oszlák Magyar Monarchia írásban és képbén czimü munka szerint a lebergi érseki székesegyházban a bizánczi-örmény építkezésnek látjuk, bár szerény, de mégis érdekes emlékét.

A kelet felé néző régi épületnek három kívülről is föltetsző szentélyzáradéka (apsis) van; a középső, a mely félkör-alakú (nem sokszögü, mint a milyenek a bizánczi templom-építkezésnek a délnyugati vidékeken levő példáinál többnyire láthatók), majdnem háromszor oly széles, mint a két keskenyebb, melyek láthatólag később kifargott falaikkal ma is csak 1—6 méter szélesek. E két fülkeszerű és üresen álló, mert oltár befogadására keskeny, kerek apsisoknak a nyugati oldalon két, ugyanolyan keskeny fülke felel meg; ezek a kereszthajók felé nyitak, a nyugati pedig két idomtalan falpillérrel és fönn egy ugyanoly vastag fallal van elválasztva, mely egy 4·07 méter széles és csak 5·2 méter magas, tehát igen-igen tompa csucsíven (ilyen íveket gyakran láthatni Texier, Dubois és P. Álisán műveiben) nyugszik.

A hajók keresztződése fölé meglehetősen magas, négy kerek ablakkal áttört, kívül sokszögü, belül ellenben köralakú, alul tizenkétszögü keretbe foglalt kupola borul, melynek a hajlata nem valami ügyesen előretolt téglákkal van megszerkesztve. Különös figyelmet érdemel, hogy a hosszanti hajó keleti és nyugati szára egyenlő hosszú, a kereszthajó szárai ellenben rövidebbek, úgy hogy a templom alaprajza sem nem a latin, sem nem a görög, hanem a sajátos örmény keresztet ábrázolja. A kereszthajó szárainak ez a sajátos aránya, a kupola dobjának sokszögü kerete és külseje, a két oldal-apsis fülkeszerű keskenysége és a nekik megfelelő hátsó helyiségek, valamint a két tompa csucsiv alakja mind arra vallanak, hogy az egyetemes késő-bizánczi építkezésnek egy saját szerű örmény alakulata van előttünk. Az épület, Boloz Antoniewicz szerint, különben is kétségtelen hasonlóságokat mutat az Ararát hegyén fekvő Arkuri

helység örmény templomához; csakhogy ott a hagyományos örmény derékszögű alaprajzot az oldal-apsisok derékszögű elmetszése hivebben megőrizte.

Ma már kétségtelen, hogy a régi örmény templomokat az örmény kereszt alakjában építették, minek Európában egyetlen tipikus képviselője a lebergi örmény székesegyház. Álisán Kamenicről irt illusztrált művében a lengyel örményekre vonatkozólag azt jegyzi meg, hogy első templomukat 1182-ben fából, a másodikat 1363-ban kőből építették Lembergben. Ez az utóbbi lehet az itt leirt örmény székesegyház, mely ma is fennáll.

Érdekes, hogy fentemlített művében szerző egy már Erdélyben szereplő örmény püspökről emlékezik meg, ki Tolmács-on lakott s görögösen Márdirosz, latinosan Martinus néven fordul elő úgy a lebergi kőtemplom építésének idejében 1363-ban, valamint azt megelőzőleg 1355-ben is.

Azonban ettől a hazai vonatkozástól eltekintve ma már bebizonyult valóság, hogy a lebergi örmény érseki székesegyház ősrégi eredeti örmény építészeti stylben terveztetett és épült fel. Nagy-Kázmer lengyel király 1333-tól 1370-ig uralkodott, ki az első lengyel-örmény püspöknek állítólag csak 1367-ben adott volna templomépítési engedélyt, mely azonban Álisán szerint már négy évvel előbb történt volna. Az első pásztorlevél (gontág) 1365-ből a még nem katolikus lengyel-örményekhez Me z r o b, ecsmiádzini főpátriárkától ered, tehát több mint bizonyos, hogy az örmény kereszt alakjában emelt székesegyház kezdetben gregoriánus fenhatóság alatt állott, miután az alatt is épült.

MERZA GYULA.

EGY MEG NEM TARTOTT IGÉRET.

Nemsokára kétszáz esztendeje lesz annak, hogy a ghárápághi melikhek¹⁾ nevében Orin Izrael elment I. Péter csárhoz és segítséget kért tőle egy nép: az örmény számára, mely mohamedán iga alatt nyögött.

¹⁾ Melikh arab szó: király, uralkodó; itt: alkirály, tartományelnök, tartománykormányzó, tartománynagy. Ezen kiváló családok

Egy régi keresztény nép, mely vallásáért és nemzeti-ségeért oly sok nyomort türt el, megfélekedzván azon szenvedésekről, melyeket a keresztény Bizanc mért reája, most újra keresztitisztelő fejedelem uralma alá vágyakodik, mely tőle várja a szabadulás eszközét. . .

És 1706—1828-ig, vagyis míg az orosz uralkodott a Mászisz²⁾ hólepte vidékei felett, 122 év telt el; de ezen hosszú idő alatt mi segílyt sem nyújtott a nyomorgatott örmény népnek, hanem csak a biztató remény bölcsőjében ringatta azt.

Ellenben mit sem kimélt az örmény, nem kimélte vagyonát, életét; feláldozta mindenét csakhogy győzelemre vezesse az orosz fegyvert a török és perzsa zsarnoksággal szemben.

Az oroszok csak vigasztalták, bátorították az örményt és ígéretet ígéretre halmoztak, — míg a Kaukazust kezökre kerítették.

Az első remény-csalódás a 1828-ik évi ütközet után állott be. Az orosz azt ígérte, hogy Örményországnak visszaadja „függetlenség“-ét, ha az örmények ebben az ütközetben is segíteni fogják őt. Ástárágczhi Nerszesz patriarkha egyik kezében kardot és a másikban a szentkeresztet tartva rohant az örmény önkéntes csapatok élén az ellenségre. Az örmények hősként harczoltak, ki is vívták a győzelmet; de azért az orosz ígéretét be nem váltotta. A megcsalt patriarkha — keserűséggel szívében — lelépett a cselekvés színteréről és Besarabiába huzódott. .

Az örmény királyságot ígérő czárok pedig hozzákezdtek az örmény nemzet rendszeres megsemmisítéséhez, — 1836-ban elkezdték a „balezseniá“-val (egy rendelet, mely nemcsak korlátozza a katolikosz hatalmát, de sőt az „összes örmények patriarkhájának“ választásakor, nyomatékos szót biztosít a czár számára), aztán folytatták az iskolák bezárásával (1883), az örmény földbir-

utódai közül néhányan csatlakoztak azon örményekhez (nemzetfeleikhez), kik 1672-ben ezen hazába költöztek. A mult század ötvenes éveiben Szamosújvárt még éltek Melikh-ek, Sepsi-Szent-Györgyön ma is vannak.

²⁾ Ararat hegyet az örmény Mászisz-nak nevezi.

tokok lefoglalásával és azzal a rendelettel, mely kényszeríti az örmény papot, hogy Izsák és Meszrob templomában oroszul imádkozzék — a czárért . . . és az orosz pópát, hogy orosz nyelven esküdjék meg az örmény helyett.

Ime felemlítettünk néhány jótettet (?) azon hosszú sorozatból, melyeket a keresztisztelő czárok az örményekért tettek. . . .

De mindezek a nagy dolgok csak csekélységek szemben azon iszonyatos tettekkel, melyek a történelemben örökös bélyeget sűtnék az czarizmus homlokára.

És ezek az örmény mészárlások.

A mint az idő múlik, a mint a lelkiismeretek ébredenek — és a mint a nyelvek megnyílnak, — nap nap után új tanúságok állapítják meg azt (az idegen diplomaták szája is ezt mondja), hogy az 1895—96-iki rémtettek oka az orosz politika volt. — Reformokat nem adunk Örményországnak, hadd pusztuljon inkább el, — szólott Lobanof. . .

SZ. K.

ÖRMÉNY LAPSZEMLE.

I. Az élet tanítói.

Életünkben két hasznos tanítónk van: a példa és a tapasztalás. A tapasztalás a legjobb tanító; de ebben az iskolában nem járhat minden ifjú, mert itt a tandíj igen magas, és így ez az iskola a nagytöbbségre nézve hozzáférhetlen. A példaadás iskolájában inkább a tanítvány nyugalmára figyelnek és itt az előadás nem olyan fokú, mely maradandó nyomot hagyhatna az ifjú lelkében. A tapasztalás tanítója beveti a tanítványt a vízbe és mondja: „Uszszál!"; ellenben a példaadás tanítója tanítványával együtt megy be a vízbe, kezeit ennek karjai alá teszi és így szól: „Éz a módja az uszásnak.“ Az első szigorúan bánik tanítványával, de tanítása nyomokat hagy tanítványának elméjében; azonban az emberek azért mégis inkább látogatják a második iskolát.

A vitéz, derék, bátor emberek mindnyájan a tapasztalás iskoláját látogatták; ezek az élet minden nehézségét leküzdik és végre győzelemre tesznek szert. Ellenben az értelmesek, tanultak a példaadás iskoláját járták.

II. Aristoteles és a gazdag.

Egy athenaei gazdag polgár, ki inkább törődött azzal, hogy fia számára kincset gyűjtsön, hogyses annak lelkét kiművelje, elment Aristoteles bölcsészhez.

— Aristoteles, mondá, miután sok jót hallottam rólad, szeretném, ha te valamire megtanítanád fiamat. És ezért viszonzásul mennyit adjak neked?

— Egy talentumot, válaszolt a bölcs.

— Talentumot? kiáltott fel a fukar-fösvény, hát olyan drága dolog az ész? Hisz ennyi pénzzel megveszek egy rabszolgát.

— Végy és akkor lesz kettő, mondá a bölcs. („Bádáni“, London.)

III. A láthatatlan védelmező.

Egy angol úrnő a város egyik elhagyott utcáján haladt, midőn hirtelen valaki megfogja lovának kantárszárát és megállítja. De mert a nő egyet sem kiáltott, kissé hátrahúzódva azt kérde a támadó, hogy nem ijedt-e meg?

— Nem, felelt a nő nyugodtan, miért ijedjek meg: nekem nagy és jó védelmezőm van.

Erre a támadó ember, ki azt hitte, hogy az úrnőnek védelmezői vannak, kik vigyázva örködnek felette, azonnal elbocsátja a kantárt és — elfut. Pedig az úrnőnek kije sem volt és mondott szabadítója maga az Isten volt. Tényleg csakugyan az Isten szabadította őt meg ettől a veszedelemtől. . . („Bádáni“ ifjúsági képes havi folyóirat. Redaction du „Badany.“ Chigwell, London [England]. 1903. decz. szám.)

IV. Mari kérése.

Az anya a konyhán ízt készít cseresznyéből. Leánykája mellette állva, nézi-nézi, hogy miként szedi ki anyács-

kája a magszemeket. Végre kérdé: — Vehetek-e egyikét szemet?

— Igen vehetsz! Végy a kosárból egy teli marokkal.

Már venni akart Mari markával; de rögtön eszébe jutott, hogy az ő keze sokkal kisebb, mint az anyjéé.

— Sokkal jobb, ha Ön ad saját kezével, kérte a leány anyját, mert az Ön keze az enyémnél többet markol.

Az anya mosolygó arczczal teljesítette kérését és Mari egy teljes teli marékkal kapott cseresznyét. („Czitheni“. Vasárnapi képes gyermek-lap. Hágob Sávehledján, pasteur. Ruscsuk, Bulgária).

V. *A leghosszabb és legrövidebb szó.*

Néhány ember, kik egy társasággá verődtek, azzal mulatta egymást, hogy egymásnak talányokat adtak fel. Már több talány megfejtésével foglalkozott a társaság, midőn ennek egyik igen tisztos öreg tagja ezt a talányt adja fel megfejtésre:

— Ki mondja meg, hogy a létező szavak közül melyik a leghosszabb? Mivel köztük senki sem volt, ki meg tudta volna fejteni a talányt, maga a feladó így szólt:

— A leghosszabb szó az örökkévalóság (hávidénágánuthiun, aeternitas).

— És most, szeretett barátaim! — kérdezte ismét az öreg — megmondjátok-e, hogy melyik a legrövidebb szó?

Mivel a jelen voltak közül senki sem tudott helyes feleletet adni, így folytatá szavait:

— A legrövidebb szó, a most szó; mert alig van itt a jelen perc, és ime közvetlenül eltűnik. Minden perc reánk nézve lehet utolsó perczünk; azért használjuk fel a gyorsan repülő időnek minden perczét és készülünk az örökkévalóságra.

A szeretett és tisztelt öregnek ezen bölcs szavai mély benyomást gyakoroltak a társaság tagjaira. . .

A bölcs öreg ajkai igazat mondtak. És mert csakugyan hamar mulik az idő, használjuk fel az évnek hónapjait, heteit, napjait, óráit, perczeit — bölcsen.

TÖRTÉNETI ELNEVEZÉSEK.

Néhány évvel ezelőtt „Anonymus“ aláírással utcáink elnevezéséről egy cikk jelent meg folyóiratunkban, melyhez egyik munkatársunk „Függelék „Anonymus“ indítványához“ cím alatt megjegyzéseket fűzött. Akkor a „függelék“-et egyszerűen félre tettük; de most, hogy az időszerség beállott, közreadjuk.

*

Sz a m o s ú j v á r utcáinak elnevezéséről folyóiratunkban megjelent cikkhez nem tartottam szükségesnek megjegyzéseket fűzni; mert magam is azon nézetben vagyok, hogy ily kérdések fölött vitát kezdeményezni épp oly helytelen volna, mint vita tárgyává tenni az egyéni ízlést — melyről azt tartja a latin közmondás, hogy „non est disputandum“ — és hogy ily kegyeletes elismerés csak a közvélemény őszinte és egyértelmű megnyilatkozásában találja jogosultságát.

Különben is, úgy vélem, névtelen íróársunk a tárgy kényes voltához mérten elég tapintattal és szerencsével oldotta meg ama cikkben a fölvetett kérdést, annyira, hogy lényeges hozzáadandó vagy elvenni való alig maradt fenn. Egy pár megjegyzést azonban utólagos viszhang gyanánt ezúttal megengedek magamnak az indítvány felett; melynek alapeszméje, életrevaló célzata és helyes iránya, úgy hiszem, közönségünk körében is méltánylással találkozott; s nem kétlem, hogy előbb-utóbb illetékes helyen alakszerű indítvány és elhatározás tárgyává fog tétetni.

Első sorban az a megjegyzésem, hogy az alsó-pósta-utcának egy régi szokás szentesítette elnevezése van, melyet figyelmen kívül hagyni nem lehet. Alig van utcánk, melynek elnevezése a köztudatban annyira meg lenne szilárdulva — még pedig történeti alapon — mint épen az említett utcának (bár hivatalosan ismeretlen, de a gyakorlatban következetesen használt) elnevezése. Az alsó-pósta-utcát ugyanis napjainkban sem nevezzük másképp, mint városunk egyik volt előljárójának nevével: G o v r i k-utcának. Ez útca nevét tehát mint olyat, mely méltán

a köztudatban gyökerezőnek tekintendő, mindenesetre változatlanul hagyandónak vélem.

Mínhogy pedig „Anonymus“ barátunk épen az alsó-pósta-útczát (népszerűen Govrik-útczát) ajánlotta Gajzágó-útcza névre átváltoztatni, a fentebbiek folytán szükségessé válnék az utóbbi nevet talán a felső-pósta-útczára átruházni.

Egy másik megjegyzésem abból állana, hogy az úgynevezett Apácza-útcza, melynek szintén bizonyos történeti jelentősége és vonatkozása van, szintén ne essék változás alá, hanem az ezen útczának szánt elnevezés (Esztegár mechithárista érsekről) inkább más, talán a most úgynevezett Zöldfa-útczának adassék.

A névtelen indítvány különben sem meríti ki városunk összes útcza-elnevezéseit; sem azok neveit, kik egyházi és világi jeleseink közül még szintén e kitüntetésben részesíthetők lesznek. Ott vannak például — hogy a jelenkor vagy a közelmúltban városi közéletünk terén szerepelt más érdemes férfiakról ne tegyünk említést, — még többen, kik ily kegyeletes elismerésre méltók lehetnek; így a szamosújvár-némethii előnevet viselő Dániel-család, a kórház-alapító Karátsonyi, az oltár-építő Jakabffy, az árvaintézet önfeláldozó patronusa: Czetz és mások számosan.

E körülményt különben maga az indítványozó sem hagyta figyelmen kívül, sőt egyenesen rámutatott arra, hogy az általa felsorolt s új elnevezésre ajánlott útczákon kívül még több oly útcza van, melyeket vagy most mindjárt vagy esetleg később ugyancsak érdemes családnevekkel lehetne ellátni. S valóban ily kisebb-nagyobb útczák, közterek, városrészek egyike vagy másika alkalmas módon újabb nevet vehetne föl az előbb megjelölt vagy egyébként érdemesnek itélt családnevek közül.

Nem hallgathatjuk el azonban abbeli megjegyzésünket, hogy egy útcza nagysága vagy kicsinysége, hosszúsága vagy rövidsége az elismerés mérvét semmiesetre sem szállítja le, s mit sem von le a szép megtiszteltetésből, mely egy város közönségének ily ténnyében nyilvánul s félremagyarázhatlanul kifejezésre jut. Nagy városokban is

sokszor egészen jelentéktelen átjárókat, utczának is alig nevezhető sikátorokat ruháznak fel nagy emberek neveiről, — a nélkül, hogy e körülmény a kitüntetés értékéből valamit levonna.

Eddig a „függelék,“ És most elmondom azt is, hogy mi tette ezt a kérdést időszerűvé. Ha nem olvassuk a „Szamosújvári Közlöny“-ben ezt a mondatot: „Temessük el örökre utczáink mostani osdi neveit,“ — eszünk ágában sincs, hogy most újra utczáink elnevezéséről cikkezzünk, habár elismerjük, hogy cikkiró felszólalása indokolt, mivel sikátorainknak és néhány mellékutcának semiféle neve, tehát se „osdi,“ se új neve — nincs. A cél tehát az, hogy nevet adjunk minden térnek, minden utcának és sikátornak; de a szükség elkerülhetetlenül nem azt parancsolja, hogy ezek a nevek újak, tehát divatosak is legyenek. Az ember testrészei nevet kaptak, hogy a beteg ne legyen kénytelen orvosának ezt mondani, hogy: „Itt fáj!“ hanem hogy elmondhassa: „Fáj a fejem, fáj a gyomrom. . .“ És kinek jutna eszébe, hogy a ‚fej,‘ ‚gyomor‘ jó szavak helyett más új szavakat gyártson?

És itt az „osdi“ szóra vonatkozólag elmondunk egy esetet. Mikor lapunk szerkesztője tényleges tanár volt és a számtan tanításában a méter-mértékekhez jutott, egyik tanítványához ezeket a kérdéseket intézte:

— Miért volt szükség az új mértékekre?

— Mert a régi mértékek rosszak voltak.

— Minden, a mi régi, rossz, s minden a mi új — jó?

— Nem minden, a mi régi, rossz és nem minden, a mi új, — jó.

— Mit csinál tehát az okos ember, midőn a régi és új közül kell választania?

— Az okos a régiből a jót megtartja és a rosszat elveti; az újból a jót elfogadja, a rosszat pedig el nem fogadja. . .

Tegyünk mi is így (hiszen okát adjuk tettünknek) és tartsuk meg a „Vízútca“ „Középútca,“ „Mezőútca,“ (a ‚belső‘ jelző kihagyásával) „Malomútca“ „Kereszt-sor“ és „Várútca“ elnevezéseket, mert ezek felnyulnak a város alapításáig; a város többi utcáinak és közttereinek történeti

jellegű (hivatalos) elnevezésének megoldásra váró kérdését pedig „tereljük oly irányba, mely ha tényleg bekövetkezik, az „Örményváros“ ősi náczionális típusát végkép el nem törli az idegen látogatók s az utókor elől, — s a történeti mult hagyományainak fentartása helyett nem ad egészen eltérő („modern“) jelleget. Ezt a reformot, a mely minden esetre megoldásra (csak hogy helyes megoldásra) vár, — mindazoknak, a kik adnak valamit a város öröklött emlékeire, helyeselniök kell. De eltekintünk attól a sablon-szerűségtől, mely unalmassá teszi minden városnak azonos utczái elnevezéseit, — jogunk van (bazafiságunk épségben maradása mellett) követelni a hivatalos eljárás folyamán s az „Armeniá“-ban, hogy e város alapítói és törzslakóssága, a kiktől — mellesleg említve — a városi vagyon is ered, becsültesse meg annyira, hogy az örménységnek vagy legalább a magyar-örménységnek kimagasló történeti személyiségeiről a kegyelet és elismerés, valamint a közélet terén szerzett érdemek szempontjából történjenek az elnevezések.“ (S. J.).

Ezek után befejezésül álljon itten egyik derék munkatársunknak igen talpra esett következő cikke:

A főtéri püspök-szobor ügyének újabb előhaladása időszerűvé teszi utczáink és közttereink történeti elnevezéseinek kérdését annyival inkább, mert folyton fejlődő városunkban már egész utczasorok vannak névtelenül. Lapunkban szívesen tért nyitunk egy ily irányú komoly eszmecserének a közigazgatási és városiassági szempontból is előkészítést igénylő kérdés helyes megoldása céljából. Minden eddig felmerült kezdeményt tekintetbe véve, részünkről is ezidő szerint, más városok mintájára, azon elvi álláspontra helyezkedünk, hogy általában történetileg emlékezetes elnevezések lennének megállapítandók, a melyekben a közvélemény egyhangúlag megnyugodhatnék. Talán nem tévedünk, ha mindjárt a főtért legtöbb joggal, városunk halhatatlan emlékezetű alapítójának az ezelőtt kétszáz évvel épp e téren lakott és ugyanitt érczben megörökítendő Verzár Auxentius püspök családi nevével Verzár-térnek óhajtjuk elnevezni! Addig is, míg a többi utcák és közterek történeti

elnevezése iránt az érdeklődők indítványaival megismerkedhetünk, még csak annyit említünk ez alkalommal, hogy a „Salamon-útcza,“ mint történeti név megtartandó és hogy a vár körüli külső utczákra helyesen véljük a Martinuzzi, Rákóczy, vagy Dobó-útcza jóhangzású történeti elnevezéseket alkalmazhatni!

A fenti sorok megírása után, egyik munkatársunk egész történeti névlajstrommal lepett meg, mely mint konkrét javaslat alkalmas kiindulás pontját képezheti egy behatóbb eszmecserének. Közöljük betűrendben:

1) Apaffi-útcza, Erdély azon utolsó fejedelme nevééről, ki az örmény menekülteket országába befogadta és privilegiumokkal felruházta.

2) Árpád-útcza, a magyar honalapítás emlékére.

3) Cserhalom-útcza, annak jelzésére, hogy Szent-László a kunok elleni hadjáratát, Nagyvárad felől itt — a Szamos völgyén keresztül — vezérelte, a megyénk területén levő híres Cserhalom (a mai Kerlés) alá.

4) Deák Ferencz-útcza a „haza bölcsé“nek egy hosszú történeti korszakot jelentő, illustris nevérol.

5) Emke-útcza, az „Erdélyrészi Magyar Közművelődési Egyesület“ hazafias érdemeinek elismeréseül, s az itt tartott országos közgyűlés emlékezetére.

6) Erzsébet-útcza, felejthetetlen Felső asszonyunk, Erzsébet királyné tiszteletére.

7) Ferencz József-útcza, (a mostani Új-útcza részére) hazánk dicsőségesen uralkodó Apostoli Királya nevének tiszteletére.

8) Gerla-útcza, valamely külvárosi útcza részére, Szamosújvár legrégebb magyar elnevezésének megörökítéseül.

9) Hájk-útcza, a városalapító örmény törzslakosság történeti, ősi eredetének jelzéseül.

10) Hunyadi-útcza, a haza és a kereszténység fényes nevű képviselőjének emlékezetére.

11) József-Nádor-útcza, az uralkodóház azon nemes alakjáról elnevezve, a kinek fényes emlékezetét maga az 1848. évi országgyűlés iktatta be, örök emlékezetül a Magyar Törvénytarba.

12) Kandia-útca, mint történelmi név, megtartandó lenne.

13) Kalvária-útca, a jelenlegi Hétkereszt-útca részére, miután a régi hétkereszt helyén most már tizen-négyszáczió-kép van.

14) Kiss Ernő-útca, az aradi vértanú nevérol; ki a magyar-örmény népből vette származását, — s a hazáért halt meg.

15) Lázár Vilmos-útca, ugyanazon indok alapján.

16) Mária Therezia-útca, a nagy magyar királynőről, ki akkor még fejlődésben levő városunkat legmagasabb királyi kegyeiben részesítette.

17) Mechithár-útca, talán a jelenlegi Apáczá-útca részére, azon sokéremű szerzetelapítója nevérol, melylyel (mint mechithárista kongregációval) városunk is az idők folyamán többszöri érintkezésben állott. (Bécsben is van „Mechitharisten-Gasse“).

18) Millenium-útca, a mely elnevezés önmagában bírja megokolását, minden kommentár nélkül.

19) Pázmány-útca, a honi egyházi és kulturtörténet óriási nagy alakja Pázmány Péter nevérol.

20) Szamosvölgyi-útca, inkább földrajzi mint történelmi név; de azért jó hangzású lenne a vasúti utca részére.

21) Unio-útca, mely elnevezés egy alkotmánytörténelmi eszmének, illetőleg átalakulásnak, t. i. Magyarország és Erdély törvényes és tényleges egyesülésének gondolatát lenne hivatva kifejezésre juttatni. . . .

Közli: SZ. K.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Nemzetközi egyesület alakult az erkölcsrontó irodalom ellen, még pedig Svájcban, a társadalmi forradalmárok eldorodójában. Ennek célja a Francia- és Németországban, Ausztriában és Magyarországon megjelent erkölcstelen tárgyú (pornografikus) könyveket, nyomtatványokat és képeket kiirtani. Az új internáczióális egyesület m. évi nov. hó 11-én tartotta meg első alakuló közgyűlését Zürich-ben és elnökévé Röhrich plébánost választotta meg. Az egyesület székhelye Genf városában van. (Ez az egyet is egyik jele a korszellem jobbrafordulásának. Szerk.)

Mire képes egy önfeláldozó katolikus püspök? A csikágói nagy színházégésnél hősiességének példáját adta Muldoon katolikus püspök; a ki a katasztrófa kitérősekor épen a színház mellett haladt el. A püspök behatolt a színházba, felsietett a negyedik emeletre és eljutott a karzatig, a hol egymást gázolták le a menekülni akarók. Hamar érhetett fel, mert a lépcsőkön senki sem volt, s a tömeg a karzat kijáratainál összetorlódott. A püspök nyugalomra intette a jajveszékélő közönséget, bekiáltott, hogy sorjában igyekezzenek kifelé, s akkor mindenki menekülhet. Az irtózatos kavarodásban nem volt foganatja szavának. A püspök ekkor föladta a halotti szentséget a haldoklóknak s nem akart eltávozni onnan, hiába unszolták, még akkor sem, a mikor már a füst is fojtogatni kezdé. Csak erőszakkal lehetett elvonszolni Muldoon püspököt a borzasztó szerencsétlenség színhelyéről!

IRODALOM ÉS MŰVÉSZET.

Dr. Herrmann Antal, folyóiratunk kiváló munkatársa (Budapest, I. Alagút-utca 4.) ezeket írta lapunk szerkesztőjének:

A néprajz, a néplélek és népélet vizsgálása a legfontosabb és legérdekesebb tanulmányok egyike. Fontos, mert a magasabb önismeret s így a nemzeti tökéletesedés és szerves haladás egyik alapfeltétele, a nemzeti lét biztosításának egyik fő eszköze. És rendkívül érdekes, mert mi érdekelhetné jobban az embert, mint az ember maga, és mi lehet érdekesebb a nemzetre nézve annál, a mi megadja nemzeti jellegét?

A népélet tanulmányozása különösen értékes és fontos nálunk, a hol annyiféle népelemet egyesít nemzetté a közös haza és hagyomány, a hol a faj, nyelv, vallás szerint különböző népek lelkületét kutatva, azt fogjuk találni, hogy legfőbb eszményeik mégis egyezők; a hol a százados kölcsönhatás annyi közösséget fejtett ki. De e tanulmányozás nagyon sürgős is, mert az eredeti sajátosságok, az ősi hagyományok, a nemzeti jelleg e becses kincsei, rohamosan kallódnak az általános modern műveltségnek mindent kiegyenlítő hatása alatt.

De él még hazánkban sok ősi hagyomány, öröklő vonás, a népelet eredeti sajátága. Ezt összegyűjteni, megmenteni elsőrendű erkölcsi kötelessége a nemzetnek, életérdeke, létfenntartási eszköze minden fajnak. Nagy munka ez. A kutatásnak ki kell terjednie az egész országra, minden részére, minden helyére, minden legkisebb népelemére. A nagy feladat csak úgy oldható meg, ha az egész nemzet és minden népe részt vesz önmagának megvizsgálásában, mondhatnók: felfedezésében. Megkönnyíti a nagyhatású cél elérését, hogy a legsürgősebb és legfontosabb munka, a gyűjtés nem hárul kizárólag a szaktudósokra, hanem hasznosan közreműködhetik benne az értelmes laikus is.

Igen nagy szolgálatot tehet e felette fontos közügynek a közműveltség hathatós terjesztője, a közérdek nagyhatású előmozdítója: a hazai sajtó. Azzal, hogy a maga közönségét tájékoztatja a néprajz jelentős volta iránt, felkelti és ébrentartja érdeklődését, buzdítja és oktatja a gyűjtésre és minél több (különösen helyi) néprajzi anyagot és dolgot közöl.

Ezzel érdekes és értékes közleményekhez jutna a napi sajtó, (mely vidéken néha hiával van az ilyennek,) megfigyelésre, szellemi munkára szoktatná a közönségét, nagy szolgálatot tenne a nemzeti kulturának, sőt az általános tudománynak is, mely a népelet sok jelenségére nézve éppen hazánkból nyerhetné anyagának kiegészítését, megvilágítását. És előmozdítaná a békés egyetértést, mert ha népeink jobban megismernék önmagukat és egymást, könnyebben belátnák, hogy mindnyáján testvérek, a közös hazáédes gyermekei, az emberiség egyenértékű tagjai vagyunk.

Igaz, hogy napi sajtónk hova-tovább minél több és minél értékesebb néprajzi érdekű közleménynek nyitja meg hasábjait. De ezeknek nagy részéhez, e sajtótermékek efemer életénél és a vidéki lapok terjedtségének szűk körénél fogva, a szakember nagyon nehezen, vagy éppen nem tud hozzáférni, és így ezek a néha igen becses közlések gyakran teljesen nyomtalanul és haszontalanul elvesznek a népismeretre, a tudományra nézve.

Ez felbecsülhetetlen nagy kár. Ezen segíteni kellene. És lehetne is aránylag igen könnyen. Csak egy kevés jóakarát, figyelem és fáradság kell hozzá. Ime egy egyszerű módozat.

József főherczeg Ő cs. és kir. Fenségének védnöksége alatt és személyes közreműködése mellett már régóta szerkesztem az „Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn“ című képes szakfolyóiratot, melynek az a fő feladata, hogy tárgyilagosan tájékoztassa a külföldi szakköröket hazánk néprajzi viszonyai iránt és közérthető nyelven közölje az általános tudomány számára a hazai ethnographiai munkálkodás fontosabb eredményeit. E célból ingyen küldöm meg e folyóiratot a nevesebb népvizsgálóknak. A gazdag anyag értékes voltánál, dolgozatainak kiválóságánál és a szerkesztés tárgyilagosságánál fogva e folyóirat nagy tekintélynek örvend a külföldi szakkörökben. (Már 1888-ban így nyilatkozott róla kiváló

helyen a nagy anthropológus, dr. Ranke János, müncheni tanár: „Bezárva e teljes mértékben elismerő sorokat, köszönetet mondunk a nagyérdemű kiadónak és gratulálunk a magyar tudománynak, hogy ezzel az új vállalattal olyan pályára lépett, a melyen követnie kell őt minden nemzetnek. Vajha Németország csatlakoznék először hasonló törekvésekkel” — Correspondenzblatt der deutschen Gesellsch. für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte, 1888. 37—39. I.).

E folyóirat 1904-ben a IX. kötettel új folyamba lép. (Ára egy évfolyamnak 20 kor.) Az új folyamban havonként legalább egyszer jelenik meg és rendszeren számot ad Magyarországnép-rajzát érdeklő minden irodalmi jelenségről és eseményről.

Már most arra kérem a bármely nyelven megjelenő hazai lapok és folyóiratok tisztelt szerkesztőit és kiadóit:

Méltóztassanak kiadványaik azon számait, (régebbi évfolyamokból is), melyekben néprajzi érdekű czikkek vagy hírek vannak, vagy csak ezeket a néprajzi közleményeket kivágva és a lap nevével meg pontos keltével ellátva hozzám juttatni. (Szívesen fogadok néprajzi kéziratot is). Az összes küldeményeket a Magyar Nemzeti Múzeum néprajzi osztályának fogom átadni, a melynek nagy szakkönyvtáramat is ajándékoztam.

(A néprajz a legtágabb értelemben veendő: Sociologia, anthropologia, őstörténet, ethnologia, ethnographia, folklore: a nép élete, mindennemű hagyományai, hiedelmei, szokásai, nyelve, költése, művészete, ipara, a népelet használati tárgyai stb.)

Én folyóiratomban (esetleg máshol is) mindeme közleményeket pontosan vagy egész terjedelemben közlöm német (esetleg francia, angol, olasz stb.) fordításban. Olyan folyóiratokkal vagy lapokkal, melyek gyakrabban közölnek néprajzi érdekű dolgokat, szívesen lépek állandó rendszer csereviszonyba, sőt magam is írok beléjük tájékoztató és buzdító néprajzi czikkeket a helyi viszonyok figyelembe vételével.

Minden kiadvány beküldőjének (s ha ez nem a szerző, esetleg a szerzőnek is) megküldöm folyóiratom azon részét, melyben szó van az illető közleményről.

Örmény múzeum Párisban. A párisi örmények lelkésze Verám-sábuh Chibárián egyházközségének gyűlésében azt az indítványt tette, hogy aláírás útján gyűjtsenek maguk között annyi pénzt, mennyivel meg lehet venni a Londonban nem rég meghalt Báronián könyveit és iratait... és azután ezeket ajándékozza az egyházközség a párisi örmény egyháznak, hogy ezen értékes tárgyak képezzék alapkövét egy Párisban felállítandó örmény múzeumnak. Az indítvány egyhangúlag elfogadtatott és intézkedés történt, hogy az aláírás azonnal kezdetét is vegye...

KÖZGAZDASÁGI ÉLET.

Követésreméltó példa. Dr. Málezián két leánya: Virginia és Fortunata három évvel ezelőtt Brüsszelbe (Belgium) ment, hogy ott zenészeti (harmonium) tanulmányaikat tovább folytassák, egyúttal beiratkoztak az odavaló világhírű női ipariskola növendékei közé. A két örmény leány, habár volt mit apítani a tejbe és tehát nem szorultak rá, hogy kézi munkával tartsák fenn magukat, mégis rendkívül szorgalmasan tanult és bámulatos előhaladást tanúsított különösen a varrás- és szabászatban. Harmadik év végén a vizsgálat kézi munka-kiállítással volt összekötve. Azok a ruhák, női kalapok, miket a két örmény leány készített, nyerték el az első jutalmat. A közoktatásügyi miniszter képviselője: Kók báró beszédében nemcsak elismeréssel szólott ezen páratlan szorgalomról, de sőt buzdította a benszült nőt, hogy kövessék az örmény leányok szép példáját. A két nővér most Párisban lakik és itt nyitottak csinosan berendezett, fényes varróműhelyt, mely — rövid idő alatt — olyan keresett helylyé nőtte ki magát, hogy alig győznek eleget tenni a sok megrendelésnek . . .

Szamosújvár kiviteli forgalma. A múlt, 1903. év folyama alatt, állatorvosi vizsgálat után, elszállítottak innen vasúton 14648 darab állatot és pedig 6230 darab szarvasmarhát, 16 lovat (Lengyelország), 2299 juhot és 5091 darab sertést.

MI ÚJSÁG AZ ÖRMÉNY VILÁGBAN?

Szerzetesrendek Ciliciában. A Franciaországból kiüzött különböző szerzetes-rendek tagjai tömegesen telepednek le Ciliciában, hol iskolákat, szerzetházakat és más intézményeket alapítanak. Ezen szerzeteseknek az a céljuk, hogy az ott lakó nem-egyesült örményeket visszavezessék a kath. egyház kebelébe . . .

Árva leányok. A beiruthi német árvaházban 46 örmény leány nevekedik, kik közül 10 az idén befejezi tanulmányait. Ezek innen haza térnek szülőföldjükre.

Roppant nagy hagyaték. Tiflisben meghalt egy Sámchárián Zachariás nevű gazdag örmény, ki nevének 250.000 rubelt hagyott oly feltétellel, hogy a hagyaték kamatait az asszony használja; a nagy vagyon, a nő halála után pedig a város örmény ajku lakosságára szálljon, mely lakosság azt — a végrendelet értelmében — közművelődési intézmények létesítésére és kórház alapításra fogja felhasználni . . .

Jó tett. Keresztes Kolumbán nevű bécsi örmény végrendeletileg 20000 koronát hagyott az örmény nemzetnek, hogy azzal valami közművelődési intézmény állíttassék fel . . .

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ-TULAJDONOS: SZONGOTT KRISTÓF.

SZAMOSÚJVÁRT, TODORÁN ENDRE „AURORA” KÖNYVNYOMDÁJA.
